

MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ VE HÂCI BEKTAŞ VELÎ İLE İLGİLİ TEMEL MENÂKİBNÂMELERİN KAYNAK DEĞERLERİ

Burak Fatih AÇIKGÖZ¹
Bircan DOĞAN²
Galip DOĞAN³

Özet

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin yaşamı hakkında en ayrıntılı bilgilerin yer aldığı eser Menâkibü'l-Ârifîn ve bu eserin temeli olan Sipehsâlâr Risâlesi; Hâci Bektaş Velî'nin yaşamı hakkında en ayrıntılı bilgi veren temel kaynak ise Velâyetnâme'dir. Bu eserler yok sayıldığında, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâci Bektaş Velî'nin yaşamı hakkında ayrıntılı bilgi edinmek pek de mümkün değildir.

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâci Bektaş Velî'nin İslâm dünyasındaki hatta gayrimüslimler arasındaki vizyonları oldukça müspettir. Bu isimlerin, Anadolu ve Balkanların Müslümanlaşmasındaki etkileri ise yadsınamaz bir gerçektir. Fakat bugün, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâci Bektaş Velî ile ilgili bilgiler ihtiva eden menâkibnâme/velâyetnâme gibi kaynaklardan hareketle çeşitli spekülasyonların yapıldığı da âşikârdır. Bu eserlerin kaynakları bağlamındaki güvenilirlikleri, eserlerin anlatıcıları/yazarları bugüne kadar ayrıntılı olarak ele alınmış değildir. Bu makalede, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâci Bektaş Velî'nin yaşamı hakkında en ayrıntılı bilgilerin yer aldığı menâkibnâmelerin/velâyetnâmelerin kaynak değerleri ortaya koyulmaktadır. Bu çalışmayla, Mevlânâ ve Hâci Bektaş Velî'nin gerçek vizyonlarına katkı sağlanmak istenmektedir.

Anahtar Kavramlar: Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Hâci Bektaş Velî, menâkibnâme, kaynak, anlatıcı/yazar, analiz, tenkit.

THE QUALITIES OF MAIN MENAKIBNAME'S TEXT ABOUT MEVLANA JALAL AD-DIN RUMI AND HAJI BEKTASH VELI

Abstract

Menâkibü'l-Ârifîn and Sipehsâlâr Risâlesi, the basis of Menâkibü'l-Ârifîn, are the literary works that informs the most detailed knowledge about Mevlana Jalal ad-Din Rumi's life; besides the primary text that gives the most detailed knowledge about Haji Bektash Veli's life is Velâyetnâme. When these works are disregarded, it is not likely possible to get detailed knowledge about their lives.

Mevlana Jalal ad-Din Rumi and Haji Bektash Veli's visions in Islam world, even in nonmuslim world are quite positive. Besides, their effects on Anatolia and the Balkan's islamization is undeniable fact. But today, it is obvious that there are many speculations that comes from some texts such as menakibname/velayetname included knowledge about Mevlana Jalal ad-Din Rumi and Haji Bektash Veli. The reliability of texts of these works, the narrator/author of the works, hasn't been handled in detail so far. In this work, the quality of menakibname's (hagiography, légende?) texts, includes the most detailed knowledge about Mevlana Jalal ad-Din Rumi and Haji Bektash Veli's lives, are revealed. With this work, it is desired to contribute their real vision.

Keywords: Mevlana Jalal ad-Din Rumi, Haji Bektash Veli, menakibname (hagiography, légende), texts, narrator/author, analysis, criticism.

¹ Öğretmen, Baddal Aygün Anadolu Lisesi, Milli Eğitim Bakanlığı, burakfatih_42@hotmail.com.

² Baddal Aygün Anadolu Lisesi, 11. Sınıf Öğrencisi, bircandogan03@outlook.com.

³ Baddal Aygün Anadolu Lisesi, 11. Sınıf Öğrencisi, galipdogan03@outlook.com.

GİRİŞ

Bu makalede, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî hakkında kaleme alınmış temel menâkıbnâmelerin yazarlarından/anlatıcılarından hareketle menâkıbnâmelerin kaynak değerleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Türk edebiyatında metinler gerçeklikle ilişkileri, yazılış amaçları vb. bakımından ikiye ayrılır:

1. Sanat metinleri (edebî metinler, kurmaca metinler)

2. Öğretici metinler.

Öğretici metinlerde birbiriyle çelişen düşüncelerin bulunmaması gerekir. Ayrıca, bir metnin öğretici metin olabilmesi için kurmaca (sanat, edebî) metinlerle ilgili kavramları barındırmaması gerekir. Menâkıbnâmelerde sanat metinlerine ait tekniklerin yer aldığı gözlemlenmektedir. Bilindiği üzere, öğretici metinlerde yazar ve anlatıcı aynı kişidir. Fakat kaynak menâkıbnâmelerde anlatıcı ve yazarın aynı kişi olmadığı hatta anlatıcının pek çok menkabe de sanat metinlerinde karşımıza çıkan ilâhî bakış açısını kullandığı tespit edilmiştir.⁴ Makaleye temel alınan menâkıbnâmelerde yer alan birçok menkabe de, III. şahıs anlatıcının, kimlerden hareketle olayları naklettiği, rivayet ettiği, hikâye ettiği vs. belirtilmemektedir, bilinmemektedir (Açıkgöz 2015: 306-313). Elbette ki bu durum dönemin genel özelliği olarak yahut geleneksel bakış açısıyla değerlendirilebilir ve menâkıbnâme türündeki diğer eserlere de teşmil edilebilir. Bilindiği üzere tarihî eserler, yazılış amaçlarına göre çeşitli başlıklar altında ele alınmaktadır:

1. Hikâyeci (Rivâyetçi) tarih

2. Öğretici (Pragmatik) tarih

3. Araştırmacı tarih (Kütükoğlu 2014: 5-7).

Hikâyeci (rivâyetçi) tarih, güvenilirliği en zayıf olanıdır. Menâkıbnâmeler, genel olarak hikâyeci (rivâyetçi) tarih tarzı içerisinde değerlendirilmektedir. Şunu çok açık olarak belirtmek gerekir ki Türk tarihinin Osmanlı dönemi tarihi hakkında bilgi veren ilk kaynaklar menâkıbnâme, destan ve gazânâme türü eserlerdir (Özcan 2013: 271). Yani, Osmanlı tarihi hakkında bilgi veren en eski kaynaklardan bir tanesi menâkıbnâmelerdir. Hatta kaynak menâkıbnâmelerden *Menâkıbü'l-Ârifîn* ve *Velâyetnâme*, Anadolu ve Balkanların Türkleşmesi, Müslümanlaşması noktasında doğrudan etkisi olduğu bilinen "Mevlevî" ve "Bektaşî" tarikatları başta olmak üzere Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî hakkında araştırma yapacak bilhassa da onların yaşamı hakkında bilgi sahibi olmak isteyen araştırmacılar için baş ucu kitabı olarak kabul edilmiştir. Fakat bu metinlerin güvenilirlik problemleri söz konusudur. Çünkü bu isimlerin, kaynak menâkıbnâmelerdeki görüntüleri dahi çelişkiler içermektedir. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî, bazı menkabelerde oldukça dindar bir velî olarak tasvir

⁴ bkz. Ferîdûn bin Ahmed-i Sipehsâlâr, *Mevlânâ ve Etrafındakiler*, 2011, s. 32, 99, 113; Ahmed Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri*, 2006, s. 574, 97, 206, 518, 587; Hamiye Duran, *Velâyetnâme*, 2007, s. 162, 285, 290, 306, 310, 377, 381, 417, 434, 438, 453, 465, 470, 473, 474, 482, 562-565, 573, 578, 582, 629.

edilirlerken bazı menkabelerde ise bu isimler üzerinden şarabın, çanın, abdestsizliğin, günah çıkarma ve vaftizin, bohem bir hayatın vb. meşrulaştırıldığı görülmektedir (Açıkgöz 2015).

Tarihî bir eserin kaynak olarak kullanılmasından önce, gerçek veya sahte ya da üzerinde oynanmış olup olmadığı araştırılmalıdır. Şu çok açıktır ki ancak sahihliğinden emin olunan bir metin, hakikî kaynak değeri taşır. Bilinmektedir ki kaynak olarak görülen, kabul edilen fakat aslında sahte veya bazı amaçlarla tahrif edilmiş bir metnin gerçek zannedilip, addedilip kullanılması yazılan metnin inanılabilirliğine ve dolayısıyla da ilme gölge düşürmektedir (Kütükoğlu 2014: 28). Dolayısıyla, tarihî metin araştırmacısının en önemli görevi şüphesiz ki, incelediği eserin doğru söyleyip söylemediğini, doğru söylüyorsa ne kadar doğru söylediğini hatta uydurma olup olmadığını belirlemektir (Coşkun 2009: 191).

Türk edebiyatında metinlerin (texts), öğretici metin ve sanat metni (edebî metin, kurmaca metin) olmak üzere ikiye ayrıldığı daha önce belirtilmişti. Bir tür olarak menâkıbnâmeler, edebiyatımızda öğretici metinler içerisinde değerlendirilmektedir. Fakat menâkıbnâmelerin, çeşitli kaynaklarda öykü, masal, hikâye, fıkra, efsane gibi sanat metinleri ile karşılandığı da bilinmektedir (Açıkgöz 2015: 1-3). "(...) *Bütün efsaneler ve menkıbeler güzel şeylerdir.*" (Ortaylı 2000: 18). Bu durum Türk edebiyatında, menâkıbnâme türünün öğretici metin/sanat metni bağlamında tam anlamıyla yer bulamadığını göstermektedir. Bu noktada, menâkıbnâmelerden hareketle verilen hükümlerin öğreticilik tarafı tartışmalı olmaktadır. Bu tartışma, günümüze kadar yapılagelmiştir. Fakat edebiyatımızda menâkıbnâme, günlük, anı, gezi yazısı vb. türler bağlamında yeni bir metin tasnifinin yapılması gerektiği çok âşikârdır. Çünkü menâkıbnâmelerde tanım/tarif problemi başta olmak üzere sanat metinlerine has birçok tekniğin kullanıldığı da bilinmektedir (Açıkgöz 2015: 291-293). Türk evliyâ menkabelerinin tarihî açıdan öneminden bahseden ilk isim ise 20. yy'ın başlarında Fuat Köprülü'dür: "*Bu menâkıp kitabının [Menâkıbü'l-Ârifin] bir takım vekayinâmelerden çok daha itinalı bir surette vücûda getirilen birinci derecede ehemmiyetli bir kaynak olduğunu söyleyebilirim.*" (Ocak 2010: 67). Fuat Köprülü, menâkıbnâmeleri 1918 yılında kaleme aldığı "*Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*" isimli eserinde dolaylı yoldan olsa da Batılı metotlarla kullanmıştır (Yardım 1999: 9). Hatta Köprülü, menâkıbnâmelerin tarihî kaynak olarak kullanılmasını şüpheyle karşılayan ilim adamlarının, bu menâkıbnâmeleri tenkit etmeden kullanmış olan eski kronikçilerin ve biyografların eserlerini en inanılacak tarihî eserler olarak kabul etmelerini de çok tuhaf bulmuştur (Ocak 2010: 66). Sonraki dönemlerde menâkıbnâmelerin pek çok eserde kaynak olarak kullanıldığı bilinmektedir (a.g.e. 2010: 69).

Bu makalede, Mevlânâ ve Hâcî Bektaş Velî ile ilgili temel kaynak menâkıbnâmeler ele alınmaktadır. Çalışmaya kaynak seçilen Mevlânâ ile ilgili menâkıbnâme, 13. yy'da Farsça kaleme alınan, Tahsin Yazıcı tarafından Türkçeye *Mevlânâ ve Etrafındakiler* ismiyle çevrilen *Sipehsâlâr Risâlesi* ve bu eserden hareketle oluşturulan yine Tahsin Yazıcı tarafından *Ariflerin Menkıbeleri* ismiyle Farsçadan Türkçeye çevrilen ve Mevlânâ ile ilgili en ayrıntılı bilgilerin yer aldığı *Menâkıbü'l-Ârifin*'dir. *Sipehsâlâr Risâlesi*'nin yazarı olarak kaynaklarda Mecdüddîn Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr verilmektedir. Sipehsâlâr, bu risâlede kendisinin Mevlânâ'ya kırk yıl hizmet ettiğini söylemektedir (Sipehsâlâr 2011: 17). *Sipehsâlâr Risâlesi*'nde nakledilenler genel anlamda Sipehsâlâr'ın gözleriyle

gördüklerine ve hatırında kalanlara dayanmaktadır (a.g.e. 2011: 19). Bunun yanında Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin eserleriyle Sultan Veled'in *İbtidânâme*'si de kaynak olarak kullanılmıştır (Şimşekler 2009: 260). *Sipehsâlâr Risâlesi*, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin ölümünden sonra kaleme alınmıştır. Üç kısımdan oluşan eserin birinci kısmında Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin babası Bahâeddin Veled, ikinci kısmında Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, üçüncü kısmında ise başta Burhâneddîn Muhakkik Tirmizî olmak üzere Mevlânâ'nın bazı halefleri ve yakınlarının menkabeleri yer almaktadır. Sipehsâlâr, bu eserini dostlarından birinin isteği üzerine yazmaya başlamış fakat bitiremeden vefat etmiş ve kitap başkaları tarafından tamamlanmıştır. Kaynaklarda Sipehsâlâr'ın yaşamına dair çok az bilgi vardır. Hatta eserinde verdiği birkaç bilgi dışında başka herhangi bir kayda rastlanmamaktadır. Yazar, önce askerlik mesleğiyle meşgul olmuş daha sonra ise tasavvufa yönelmiş Mevlânâ'nın babası Bahâeddin Veled'in müridi olmuştur. Kırk yıl Mevlânâ'nın hizmetinde bulunduğu göz önüne alınırsa ona ilk bağlandığı yıllar 1233-1234 yıllarına rastlamakta ve Mevlânâ'nın hizmetine 15-20 yaşlarında girebileceği düşünüldüğünde ise 1213-1218 yılları arasında doğmuş olması muhtemel görünmektedir. Bunun dışında eserinin kendisi tarafından kaleme alınan kısmı, Sultan Veled'in ölümünden (1312) sonra kaleme alınmış olduğunu göstermektedir. Yani, Sipehsâlâr eserini yazdığı sıralarda 94 ilâ 99 yaşlarında olmalıdır. Oysa o dönemde böyle bir yaş, böyle bir eseri yazması için tamamen imkânsız olmasa da kolayca kabul edilebilecek bir durum da değildir. Tüm bu bilgilerden hareketle Sipehsâlâr'ın, kitabını çok daha önce yazmaya başladığı ve eserinin aslında başka biri veya oğlu tarafından tamamlanmış olduğu ihtimali de söz konusu olabilir. "Mevlevî" çevrelerince ölümünün 1312'de gerçekleştiğinin kabul edilmiş olması da bu iddiayı doğrulamaktadır (Sipehsâlâr 2011: 1). Bu durum, *Sipehsâlâr Risâlesi* ve bu eserin yazarı Mecdüddîn Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr'ın mevsûkiyeti problemini ortaya çıkarmaktadır. *Sipehsâlâr Risâlesi* temel alınarak oluşturulan, bu eserden daha hacimli ve Mevlânâ hakkında en ayrıntılı bilgilerin yer aldığı *Menâkıbü'l-Ârifîn* isimli eser ise 14. yy'da Ahmed Eflâkî tarafından kaleme alınmıştır. "Eflâkî bu kitabını iki defa kaleme almıştır. Şeyhi Ârif Çelebi'nin emri üzerine 718'de (1318) başladığı eserinin ilk redaksiyonunu bir yıl içinde bitirmiş ve onu *Menâkıbü'l-Ârifîn* ve *merâtibü'l-kâşifîn* diye adlandırmıştır. Bir taslak niteliğinde olan bu çalışmasını derlediği yeni malzeme ile genişleterek 754'te (1353) tamamlamış ve bu defa kitaba *Menâkıbü'l-Ârifîn* adını vermiştir." (Yazıcı 2004: 114). Eflâkî tarafından kaleme alınan *Menâkıbü'l-Ârifîn*, on fasıldan oluşmakta olup Bahâeddin Veled'in, onun halifesi Burhâneddîn Muhakkik-i Tirmizî'nin, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî'nin ve Mevlânâ'nın haleflerinin menkabelerini içermektedir. Meşhur müsteşrik *Clement Huart*, Eflâkî'nin bu kaynak eserini, *Les Saints des Derviches Tourneurs* adıyla birinci cildi 1918 ve ikinci cildi 1922 yılında olmak üzere iki cilt hâlinde Fransızcaya tercüme etmiş; bu eser için 'fevkalâde önemli ve değerli' anlamına gelen 'Altın Kitap' benzetmesini yapmıştır (Yöndemli 2008: 773). Tarihî kaynakların hiçbirinde Eflâkî'nin adı, ailesi, doğum tarihi ve yeri hakkında bilgi mevcut değildir. Hayatına dair bilgileri, şu an için sadece *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de kendisiyle ilgili yer alan dolaylı bilgilerden öğrenmekteyiz (Yazıcı 1989: 62). Yani, Ahmed Eflâkî'nin mevsûkiyeti *Menâkıbü'l-Ârifîn*'e bağlıdır. Ahmed Eflâkî hakkında, 18. yy'da yaşamış Sâkib Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevlevîyân* isimli eserinde de bir kısmı *Menâkıbü'l-Ârifîn*'den alınmış bilgiler söz konusudur (Eflâkî 2006: 7). Burada hemen şu hususu belirtmek gerekir ki Mevlânâ'nın

yaşamı ile ilgili özellikle de menkabevî yaşamıyla ilgili ayrıntılı bilgilerin yer aldığı *Sipehsâlâr Risâlesi*'nin ve *Menâkıbü'l-Ârifin*'in yazarları olarak kabul edilen Mecdüddîn Ferîdûn b. Ahmed Sipehsâlâr ve Ahmed Eflâkî'nin hüviyetleri ve hakikatleri noktasında kesin ve net bilgiler söz konusu değildir. Bazı kaynaklarda Eflâkî'nin İranlı olduğu zikredilir (Ocak 2010: 48). *Menâkıbü'l-Ârifin*'in yazarı olarak kabul edilen Eflâkî'nin doğum yerinin Eflak ve kendisinin Eflaklı olduğunu, Filipet nehri civarında doğduğunu ileri süren kaynaklar da vardır. Hatta Fuat Yöndemli, Eflak coğrafyasının bugün için Romanya'nın güneyiyle karşılaşmasını dikkate alarak Eflâkî'nin bir muhtedî (doğru yola yönelen) olabileceğini iddia eder (Yöndemli 2008: 780). Yöndemli'nin Eflâkî ile ilgili ifadeleri dikkatleri çekmektedir:

"Bu bölge zaten Altın Orda (veya Altın Ordu) devletine yakındır. Bölgeye beşerî coğrafya açısından göz atıldığında, nüfusun ağırlıklı olarak Ortodoks Hıristiyan olduğu, ama Askenazi denilen Yahudi sekenerinin de bulunduğu fark edilir. Mühtedî, nev-müslimlerin girdikleri yeni dinde ne kadar sıkı ve katı oldukları, çok iyi bilinen bir gerçektir. Hatta bundan dolayı Batı'da "mühtedîlerin Ortodoks oldukları" sözü yaygındır. Eflâkî adının coğrafi bölge olarak değil, "eflâk (felekler: gök cisimleri) ile ilgilenen, astronom, müneccim, astrolog" karşılığı olarak kullanıldığı[nı] görüşüne karşılık olarak, tarih boyunca müneccimlik, müneccimbaşılık ve astrolojinin de genellikle bir Yahudi mesleği olduğunu hatırlatmak, müşarüneyhi bir de bu bakış açısından değerlendirmekte fayda vardır... (Soner Yalçın: Beyaz Müslümanların Büyük Sırrı Efendi-2, s. 351-353) Okur-yazar olanların parmakla gösterilecek kadar seyrek olduğu bir ortamda, Ulu Arif Çelebi tarafından böyle bir eseri yazmasının kendisine sipariş edildiği zaten bilinmektedir. Doğduğu ve muhtemelen gençliğini geçirdiği bölge ve çağ itibarıyla, okuma yazma bilen, Doğu Avrupalı bir Ortaçağ aydını olan Eflâkî'nin de, bu okuduğu, bildiği hagiografik eserlerdeki menkıbeleri; geldiği Ortaçağ Konya'sında, içine d[â]hil olduğu ve yaşadığı yeni çevreye adapte etmiş olması ihtimali üzerinde düşünmek, zihin egzersizi için ilk adımdır. Eva de Vitray-Meyerovitch de Mevlânâ'yı Aziz François (1181-1226)'ya benzetirken, bazı menkıbelerin birbirinin âdeta kopyası olduğunu söylemektedir. Mevlânâ (d. 1207 veya 1182-ö. 1273) hakkındaki menkıbelerin kaynağı Eflâkî (14. yy.) olduğuna göre, yukarıdaki paragraftaki ihtimal, yani ondördüncü yy.da yaşamış olan Eflâkî'nin Avrupa'daki bazı Aziz menkıbelerini Mevlânâ'ya modifiye ve adapte etmiş olması ihtimali akla gelmektedir." (Yöndemli 2008: 781).

Yöndemli, Eflâkî'nin naklettiği bir menkabe parçasında, Paşa hatun isimli bir kadının ölümünün üzerinden yedi gün geçmesine rağmen "tahtın üzerinde uyumuş gibi yatmasını" İslâm dininde ölümlerin defninde gösterilen aceleciliğin dikkate alınmaması noktasında yorumlamış ve bu cenazeyi Avrupa'da *katafalka* konmuş bir Hristiyan cenazesine benzetmiştir (a.g.b. 2008: 782). Ölümlerin diriltilmesinden bahseden menkabelerden hareketle yazarın Hristiyanlığı iyi derecede bildiğini ve "Lazarus'un diriltilmesi"ni anlatan sahneyi İslâm'a ve Mevlânâ'ya modifiye ve adapte ettiğini iddia etmiştir (a.g.b. 2008: 783). Yine, bazı menkabelerin hüviyetinin "Yunan pantheonu"na benzemesi (a.g.b. 2008: 817), bazı menkabelerde Hz. İsa'ya atfedilen mucizelerden ölümlerin diriltilmesi (Eflâkî 2006: 221), altı aylık bir bebeğin konuşması (a.g.e. 2006: 616-617) gibi hususların Mevlânâ'ya mâl edilmesi gibi durumlar, Ahmed Eflâkî'nin Hristiyanlığı gayet iyi bilen bir kişi veya muhtedî

olduğunu kuvvetlendirmektedir (Yöndemli 2008: 819). Yöndemli, Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn* isimli eserini okuyan her ehl-i kitabın, mukaddes kitabında anlatılan meselleri görür gibi olduğunu ve bu eserlerde âdeta *Kitab-ı Mukaddes*'in Ortaçağdaki yorumuyla karşılaştığını belirtmektedir (a.g.b. 2008: 824). Burada şu hususu da vurgulamak gerekir ki eğer Eflâkî Eflaklı ise *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de yer alan bilgilerin, aslında Hristiyanların kendi kültüründe de var olduğuna dikkat çekmiş olabilir. Bu vesileyle de onların Müslüman olmalarının zeminini aramış olabilir, denilebilir. O hâlde, bu metnin misyonerlik amacıyla hazırlanmış bir metin olduğu akla gelecektir. Fakat bu çok güçlü bir ihtimal olarak görünmemektedir. Tam tersi olarak samimi bir Müslüman'ın, bu eserde yer alan gayriislâmî ve gayriahlâkî menkabe parçalarından hareketle olumsuz etkilere maruz kalabileceği de gözden uzak tutulmamalıdır. Mevlânâ'yı hiç görmeyen (Yöndemli 2007: 29) fakat onun hakkında en ayrıntılı bilgileri veren Ahmed Eflâkî ve *Menâkıbü'l-Ârifîn* bu bakış açılarıyla da değerlendirilmelidir. Çünkü tarihten ve tarihî bir metinden önce tarihçi incelenmelidir (Carr 1994: 54). Bir eserin içerisindeki bilgilerin sıhhat derecesi hakkında hüküm verebilmek için yazarının şahsiyeti, fikirleri, düşünceleri, inançları vb. konular üzerinde durmak gerekir ki eserin objektif bir bakış açısıyla kaleme alınıp alınmadığı ortaya koyulabilsin (Kütükoğlu 2014: 34). Nitekim, tarihin olguları bu güne, hiçbir zaman "arı" olarak gelmez çünkü arı bir biçimde var olmaz ve var olamaz. Her zaman kayıt altına alanın zihninden kırılarak yansır. Buradan şu sonuç çıkar ki bir tarihî eseri incelerken ilk olarak ele alınması gereken içindeki olgular değil, onu yazan ve kayıt altına alan tarihçi olmalıdır. Çünkü "tarih", yorumdur (Carr 1994: 29, 30). "(...) Collingwood'un söylediği gibi, [mademki] tarihçi kişilerin[in] akıllarından neler geçmiş olduğunu zihninde yeniden oluşturmak zorundadır, okur da kendi payına tarihçinin zihninden neler geçtiğini yeniden oluşturmalıdır. Olguları incelemeyen önce tarihçiyi inceleyin. Alt tarafı, bu anlaşılması pek güç bir şey değildir." (a.g.e. 1994: 30). Bu makalede Hâcî Bektaş Velî ile ilgili ele alınan temel menâkıbnâme olan *Velâyetnâme*'nin muhtemel yazarı olarak kabul edilen Hızır b. İlyas'a geçmeden önce şu hususu çok açık olarak belirtmek gerekir ki bazı araştırmacılar, Hâcî Bektaş Velî'nin tarihî bir kimliğe ve kişiliğe sahip olmadığını hatta böyle birinin yaşamadığını dahi ileri sürmektedirler (Duran 2010: 12). Bu noktada, ondan bahseden en eski kaynaklardan birisinin de *Menâkıbü'l-Ârifîn* olduğunu belirtmek gerekir (Duran 2007: 27). Ayrıca, *Velâyetnâme*'deki bilgiler yok sayıldığında Hâcî Bektaş Velî hakkında etraflıca bilgi edinmek pek mümkün değildir (Duran 2010: 39). *Velâyetnâme*'nin manzum, mensur ve manzum-mensur karışık olmak üzere üç farklı nüshası söz konusudur. Bunlardan hangisinin ilk yazıldığı ise belli değildir. 1480'li yıllarda yazıldığı tahmin edilen *Menâkıb-ı Hâcî Bektaş Velî* bunlar içerisinde en tanınmış ve en çok okunanıdır. Birkaç cümle ve ayrıntıdaki kimi eklentiler dışında, *Velâyetnâme*'nin tüm nüshaları birbirinin aynısıdır (Korkmaz 2011: 3). Kaynaklara bakıldığında eserin yazarı konusunda çeşitli görüşler söz konusudur. Eserin yazarının, Fatih ve II. Bayezid devirlerinde yaşamış ve Uzun Firdevsî lâkabıyla meşhur Hızır b. İlyas olması muhtemel görünmektedir. Fakat hemen belirtmek gerekir ki tezkiyeler, Uzun Firdevsî'nin Hâcî Bektaş ile ilgili böyle bir eserin varlığından bahsetmemektedir (Ocak 2000: 32). Firdevsî'nin, 857'de (1453) Edincik'te (Aydıncık) doğduğu, Firdevsî-i Rûmî ve Firdevsî-i Tavîl adlarıyla anıldığı bilinmekte olup ne zaman ve nerede öldüğü noktasındaki bilgiler çelişkilidir (Köprülü 1996: 127-128). Şu çok açık olarak söylenebilir ki Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî ile ilgili

olarak etraflıca bilgi veren menâkıbnâmelerin/velâyetnâmelerin yazarları ve bu eserler hakkında ciddi belirsizlikler ve mevsûkiyet problemleri söz konusudur.

Kaynak menâkıbnâmelerde yer alan anlatıcıların/yazarların kullandıkları kaynaklar yani menâkıbnâmelerde yer alan olayları kaleme alan yazarların/anlatıcıların olayları kimlerden hareketle naklettikleri, rivâyet ettikleri belirli değildir. Hatta *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de, eserin yazarı olarak zikredilen Ahmed Eflâkî, bazı menkabelerin başında olayları kimlerden hareketle naklettiğini, rivâyet ettiğini kaynağını göstermeden doğrudan kendi sözleriymiş gibi ifade etmektedir: "Yine bu kitabın yazarı, toprağa mensup olan bu kul (Eflâkî) (Tanrı ona iyilik etsin) der ki: Mevlânâ kendi mübarek eliyle bir kitabın sayfasına kırmızı mürekkeple (şöyle) birkaç satır yazmıştı: (...)" (Eflâkî 2006: 226), "Yine bir gün Mevlânâ Şemseddîn hazretleri, zamanın şeyhlerinin bulunduğu bir toplantıda bilgi saçıyordu. Sözleri arasında (...) diye buyurdu. (...)" (a.g.e. 2006: 519). İlginç olan şudur ki bu menkabe parçalarında Eflâkî sanki Mevlânâ ve Şemseddîn'i görmüş, onlarla görüşmüştür. Fakat kaynaklarda onun Mevlânâ ve Şemseddîn ile görüştüğüne dair bir bilgi söz konusu değildir. Aksine, Eflâkî'nin 1360'ta vefat ettiği ve Sultan Veled'i gördüğü dikkate alınarak Mevlânâ'nın ölümünden sonra yaşadığı, 1286-1291 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir (Yazıcı 1989: 62). Tabi, bu bilgilerin hepsi tahminlerden öteye gidememektedir. Bu makalede, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî ile ilgili kaynak menâkıbnâmeler incelenmiş ve bu metinlerde yer alan kaynaklar alt başlıklar hâlinde verilmiştir. Eserlerde birden fazla tekrar eden kaynaklardan birincisi metin içerisinde verilmiş, diğerleri ise dipnotta gösterilmiştir. Ayrıca, *Menâkıbü'l-Ârifîn*'in on bölümden oluşması ve her bölümün kendi içerisinde menkabeler bağlamında numaralandırılmış olması dikkate alınarak bu eserin kaynakları incelenirken önce sayfa numarası daha sonra ise menkabe numarası verilmiştir. Bu çalışmada anlatıcıların/yazarların naklettiği, rivâyet ettiği kişiler, âyetler, hâdisler vb. ele alınmış; herhangi bir menkabe içerisinde yer alan kaynaklar ise dikkate alınmamıştır. Çünkü amaç, menâkıbnâmelerin yazarları/anlatıcıları bağlamındaki kaynak değerlerini ortaya çıkarmaktır. Kaynak olarak kullanılan âyetlerin dipnotta verilisinde ise şöyle bir metot takip edilmiştir: Öncelikle, kaynak sûrenin adı ve *Kur'ân-ı Kerîm*'in kitap hâline getiriliş sırasındaki yeri dikkate alınmıştır. Çünkü kaynak menâkıbnâmelerde bu yol takip edilmiştir. Sonra âyet numarası, daha sonra ise menâkıbnâmedeki sayfa numarası ya da numaraları verilmek sûretiyle böyle bir metot takip edilmiştir. Ayrıca, menâkıbnâmelerde yer alan kaynaklar alfabetik olarak verilmiştir.

1.1. *Sipehsâlâr Risâlesi*'nin Kaynakları

Ali Hazretleri: s. 60.

Anlatılır: s. 77.

Bayezid-i Bistâmî: s. 80⁵

Bazıları: s. 168.

Bedreddin Yahyâ: s. 137.

Bir ârif: s. 63⁶

⁵ 82, 94.

- Bir aziz:** s. 137.
Buyurmuştur: s. 76.
Buyurulmuştur: s. 62.
Buyuruyorlar: s. 50.
Câfer-i Sâdık: s. 62⁷
Cüneyd: s. 73.
Denir: s. 73.
Divân-ı Kebir: s. 54⁸
Doğru rivayetlere ve gerçek isna[t]lara göre: s. 23.
Dünya halkından olan müritlerden biri: s. 111.
Ekmeleddin Tabib: s. 101.
Evhededdin-i Kirmânî: s. 47⁹
Fihî Mâ Fih: s. 88.
Gumânç Hatun: s. 111.
Hadis: s. 13¹⁰
Hadîs-i Kudî: s. 75.
Hakikat ehli: s. 85.
Hallac Hüseyin Bin Mansûr: s. 47¹¹
Hudâvendigâr: s. 15¹²
Kırk günlük çilede bile iftar edildiği ulular: s. 56.
Kira Hatun: s. 108.
Kur'ân-ı Kerîm:¹³

⁶ 68.

⁷ 94.

⁸ 66, 71, 76.

⁹ 80.

¹⁰ 14, 15, 46, 56, 58, 60, 63, 66, 80, 94, 149.

¹¹ 82, 83.

¹² 47, 48, 49, 65, 67, 68, 77, 78, 80, 81, 82, 83, 87, 88, 89, 95, 97, 106, 111, 130, 157, 158, 163.

¹³ -Bakara (2): 38 (s. 11), 156 (s. 17), 157 (s. 17), 156 (s. 54), 218 (s. 75), 286 (s. 162).

-Neml (27): 31 (s. 11).

-Tîn (95): 4 (s. 11).

-Mü'min (40): 64 (s. 11).

-Sâd (38): 26 (s. 12).

-Enbiyâ (21): 107 (s. 12).

-Yûnus (10): 62 (s. 13), 62 (s. 72).

-Nûr (24): 26 (s. 13).

-Nâs (114): 1 (s. 13), 1 (s. 150).

-İsrâ (17): 88 (s. 14), 22 (s. 79).

-Kamer (54): 55 (s. 17), 55 (s. 129).

-Fâtiha (1): 6 (s. 34).

-A'râf (7): 143 (s. 34), 198 (s. 47), 172 (s. 59), 143 (s. 133).

Marifet ehli: s. 57.

Marifet ehlinden biri: s. 96.

Mesnevî: s. 14¹⁴

Mevlânâ Şemseddin-i Mardinî: s. 118.

Mevlânâ: s. 12¹⁵

Mu'azoğlu Yahyâ: s. 75.

Muhammed Sekurcî: s. 122.

Müminlerin emiri Ali: s. 78.

Nakledilir: s. 29¹⁶

Nakledilmiştir: s. 73¹⁷

Nitekim marifet ehlinden biri: s. 96.

O arkadaşlardan, sırlarda içli dışlı, niyazlarda sıkı fıkı olan biri: s. 18.

Olgun bir kişi: s. 57.

Osman-ı Guyende: s. 109¹⁸

Rivayet edilmiştir: s. 94.

Sâhib İsfehani: s. 142.

Seyyid Burhaneddin: s. 25.

Sipehsâlâr: s. 15¹⁹

Söyleyen söyledi: s. 83.

Sultan Veled: s. 90²⁰

-Kureyş (106): 3-4 (s. 56).

-Necm (53): 9 (s. 56), 9 (s. 66), 17 (s. 77).

-Hucurât (49): 13 (s. 61).

-Talâk (65): 3 (s. 62).

-Nahl (16): 128 (s. 163).

-Fâtır (35): 28 (s. 73).

-İnfitâr (82): 6-8 (s. 75).

-Yûsuf (12): 87 (s. 75).

-Kasas (28): 30 (s. 81).

-Feth (48): 1 (s. 158), 10 (s. 80).

-Fecr (89): 28 (s. 129).

-Hicr (15): 47 (s. 131).

-Sâffât (37): 48 (s. 173), 48 (s. 174).

-Vâkıa (56): 17 (s. 174).

-Enfâl (8): 17 (s. 80).

-Hac (22): 11 (s. 161).

-Nûh (71): 11 (s. 161).

¹⁴ 79, 90, 147, 148, 158, 164, 165, 166, 167.

¹⁵ 13, 18, 19, 46, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 74, 76, 77, 82, 91, 93, 114, 115, 116, 121, 122, 131, 132, 133, 135, 147.

¹⁶ 30, 66, 143, 144, 146, 147, 148.

¹⁷ 85, 96, 114, 143.

¹⁸ 110.

¹⁹ 16, 18, 34, 35, 36, 45, 173.

Şeyh Cüneyd-i Bağd[â]dî: s. 82.

Şeyh Ebûbekir-i Kettânî: s. 48.

Şeyh İbn Fâriz'in Divânı: s. 67.

Şeyh Nasrabâdî: s. 62.

Şeyh Osman: s. 74.

Şeyh Sadreddin: s. 112.

Şeyh Selâhaddin-i Zerkûb: s. 125.

1.2. *Menâkıbü'l-Ârifîn*'in Kaynakları

Abdûlmümin Tokatî: s. 433/543.

Ağırlayan, ağırlanan ve neşe haremının yakınları olan dostlar: s. 348/371.

Ahi Ahmed Şah: s. 463/598²¹

Ahi Muhammed Seyyidâbâdî: s. 423/524.

Ahi Nâtûr: s. 87/31.

Ahrârın uluları: s. 303/286²²

Akıllılar: s. 170/66.

Akıllıların en olgunlarından sayılan arkadaşların bilginleri: s. 463/597.

Akşehirli Ahi Musa: s. 664/53.

Akşehirli Şeyh Sinâneddin: s. 122/7²³

Anlatırlar: s. 445/568.

Anlayışlı ve olgun arkadaşlar: s. 338/348²⁴

Ârif Çelebi: s. 110/14²⁵

Arkadaşlardan bir topluluk: s. 138/25.

Arkadaşların arifleri: s. 376/441²⁶

Arkadaşların azizleri: s. 433/542²⁷

Arkadaşların bilginleri: s. 90/36²⁸

Arkadaşların büyükleri ve kerimleri: s. 560/6.

Arkadaşların çok uyanık ve fazıl kişileri ve çok bilgili bilginleri: s. 384/454.

Arkadaşların en faziletlieleri: s. 461/594.

²⁰ 91, 136, 146, 151, 159, 161, 162, 168.

²¹ 657/45.

²² 351/376.

²³ 218/139, 424/525.

²⁴ 389/465.

²⁵ 112/19, 208/122, 450/577, 474/11, 524/111, 605/28, 606/29, 624/18.

²⁶ 513/88, 517/96.

²⁷ 494/56.

²⁸ 207/119, 347/370, 396/481, 399/487, 401/491.

Arkadaşların en gözdeleri: s. 165/60.

Arkadaşların gerçeği bilenleri: s. 342/362²⁹

Arkadaşların hayırlıları, muhiplerin uluları: s. 547/31.

Arkadaşların ileri gelenleri: s. 180/86³⁰

Arkadaşların imamları: s. 512/84.

Arkadaşların kâtipleri: s. 525/112.

Arkadaşların kerimeleri: s. 596/16.

Arkadaşların kerimleri: s. 436/546³¹

Arkadaşların olgunları: s. 357/397.

Arkadaşların seçkinlerinin ileri gelenleri: s. 226/152.

Arkadaşların son gelenleri: s. 622/16.

Arkadaşların uluları: s. 170/67³²

Asırların yetiştirdiği nadir kişilerden olan insanların kerimleri: s. 699/101.

Atabekiye'nin muidi, Nakiboğlu Mevlânâ Tâceddin, sonradan Mısır şeyhlerinin şeyhi olan Aksaraylı Şeyh Meceddin ve Mevlânâ Bahâeddin Şeng-i Münecim gibi dostların uluları: s. 625/19.

Aziz arkadaşlar: s. 109/12³³

Aziz dostlar: s. 262/204³⁴

Baha Veled'in mektubu: s. 92/43³⁵

Bahâ Veled'in müritleri: s. 111/18.

Basiret sahiplerinin yardımcıları: s. 577/23.

Bayburtlu Ahi Emir Ahmed: s. 326/319³⁶

Bazı arkadaşlar: s. 524/111.

Bazıları: s. 524/111.

Bedreddin Ma'denî: s. 221/145.

Bedreddin Tebrizî: s. 197/104.

Bilgi sahibi arif arkadaşlar: s. 405/499.

Bir aziz: s. 217/136³⁷

Bir derviş: s. 89/34.

Biri: s. 494/58³⁸

²⁹ 428/536.

³⁰ 196/103, 204/116, 264/208, 407/503, 455/586, 457/590, 587/4, 669/63.

³¹ 563/9, 640/31, 667/59, 668/60.

³² 299/276, 303/284, 345/367, 489/49, 531/1, 544/28, 585/2, 595/15, 633/25, 642/32, 680/78, 695/94.

³³ 634/26.

³⁴ 524/110.

³⁵ 92/44.

³⁶ 653/41.

³⁷ 254/191, 365/415, 481/31, 482/33, 503/69.

Birisi: s. 496/60.

Bu hikâyeyi anlatanlar: s. 546/30.

Büyük dostlar ve Tanrı hakkındaki bilgileri tam olan pirlar: s. 485/40.

Büyük dostlardan bir aziz: s. 73/9.

Büyük Kira Hatun: s. 344/364.

Celâleddin Çelebi (İbn İsfahsâlâr): s. 351/377³⁹

Celâleddin Çelebi (İbn İsfahsâlâr'ın oğlu): s. 334/337.

Celâleddin Çelebi: s. 425/527.

Celâleddin Kassâb: s. 130/16⁴⁰

Cemâleddin Kamerî: s. 359/405⁴¹

Çelebi Hüsameddin: s. 152/45⁴²

Değerli kâtiplerdendir derecesinde olan arkadaşlar: s. 173/75.

Denilmiştir: s. 144/33⁴³

Derler: s. 68/2⁴⁴

Dîvân-ı Kebîr: s. 68/2.

Doğru âşıklar ve yakın dostları: s. 475/13.

Dost ve arkadaşların ileri gelenleri: s. 491/52.

Dostlar: s. 405/497⁴⁵

Dostlardan bazıları: s. 407/504.

Dostlardan çeşitli gruplar: s. 308/296.

Dostların büyükleri: s. 532/5.

Dostların fazılları, akıl sahiplerinin sultanı: s. 477/19.

Dostların ileri gelenleri: s. 277/236⁴⁶

Dostların ileri gelenlerinden bazıları: s. 148/38.

Dostların ileri gelenlerinden olup Muallim Şemseddin diye tanınan fakir kelamcı: s. 174/76.

Dostların kerimleri: s. 531/2.

³⁸ 498/64.

³⁹ 351/378, 366/419.

⁴⁰ 314/300.

⁴¹ 360/406, 361/407.

⁴² 166/61, 220/142, 356/394, 377/443, 400/488, 432/541, 443/566, 452/579.

⁴³ 223/147.

⁴⁴ 69/3, 69/4, 69/5, 72/6, 73/8, 74/11, 77/12, 77/13, 81/19, 83/21, 84/23, 86/27, 91/40, 99/56, 106/3, 108/8, 108/11, 118/2, 119/5, 123/9, 129/14, 136/21, 140/28, 147/37, 148/38, 165/60, 202/112, 233/158, 246/174, 247/175, 254/191, 255/194, 268/216, 275/228, 307/293, 310/296, 321/312, 338/347, 348/370, 351/376, 355/392, 445/571, 449/576, 458/591, 459/592, 469/4, 478/21, 480/25, 515/91, 523/108, 535/6, 539/16, 555/2, 561/6, 579/25, 585/1, 588/4, 613/1, 613/3, 614/4, 617/6, 680/77.

⁴⁵ 556/2.

⁴⁶ 711/5.

- Dostların mahremleri: s. 613/1.
- Dostların olgunları: s. 486/41.
- Dostların uluları: s. 282/244.
- Ediblerin sultanı ve İbn Âyinedâr-i Sivasî diye tanınan Hüsameddin: s. 161/56.
- Eflâkî: s. 61-62/2-3⁴⁷
- Eflâtun (Deyr-i Eflâtun) başpapazı: s. 263/205.
- Ekmeleddin Tabip: s. 291/262.
- Emîr Necmeddin: s. 662/51.
- Eski arkadaşlar: s. 358/402⁴⁸
- Eski dostlar ve her biri devrinin Şakik-i Belhî'si olan şefkatli kardeşler: s. 240/167.
- Eski dostlar ve kerem sahibi kardeşler: s. 475/12.
- Eski dostlar: s. 108/10⁴⁹
- Eski pirlar: s. 469/3.
- Fahreddin Muallim: s. 410/507.
- Fakih Mevlânâ Sirâceddin Tatarî: s. 260/201⁵⁰
- Fakirlerin büyüklerinden: s. 315/302.
- Faziletle süslenip bezenmiş doğru anlatıcılar: s. 320/312.
- Geçmiş dostlar: s. 589/9
- Gerçek bilgi sahibi arkadaşlar: s. 225/149.
- Gerçek olarak nakledilmiştir: s. 337/345.
- Gönlü yaralı bir derviş: s. 333/335.
- Gönülleri Tanrı'nın kadim evi olan müritler: s. 514/89.
- Gumac Hatun: s. 290/258.
- Guyende Şerefeddin Osman: s. 281/242⁵¹
- Guyende Şihâbeddin ve Kavval Osman: s. 216/133.
- Güvenilir anlatıcılar: s. 204/261.
- Haberdar olan arkadaşlar: s. 249/180.
- Haberin ravisi, gidişi ve yolu doğru olan, naz ehlinin ulusu, şeriat ve dinin kandili Türbe'nin Mesnevihan'ı: s. 556/3.
- Haberler veren seçkin insanların uluları: s. 376/439.
- Haberleri inceleyenler ve gerçek ahyâr: s. 365/416.

⁴⁷ 226/151, 634/27, 657/45, 658/47, 663/52, 672/68, 674/70, 676/72, 678/74, 678/75, 682/79, 686/85, 687/86, 690/90, 692/92, 702/101, 703/101, 707/1, 707/2, 709/3, 714/7, 716/9.

⁴⁸ 508/74, 521/104.

⁴⁹ 181/87, 240/167, 37/344, 490/50, 532/4, 540/19, 649/37.

⁵⁰ 446/572, 477/17, 613/3.

⁵¹ 293/267, 294/268, 387/459, 388/462.

- Haberleri nakledenler ve değer bilir ahyâr: s. 363/409.
- Haberleri nakledenler: s. 671/66.
- Haberleri rivayet edenler ve gerçekleri iyi bilen sır taşıyıcıları: s. 117/1.
- Hacı Kerîm: s. 622/16.
- Hakikat okyanusunun denizcileri olan dostların eskileri: s. 471/6.
- Hayırlı hür insanların büyükleri: s.392/469.
- Hazretin kubbeleri altında gizlenenlerden biri: s. 198/107.
- Hazretin yanından ayrılmayanlar: s. 244/173.
- Her bakımdan olgun olan müritler: s. 257/197.
- Hikâye: s. 73/9⁵²
- Hikâyeyi rivayet edenler ve ayet ezberleyenler: s. 179/85.
- Hoca Nefiseddin Sivasî: s. 198/105⁵³
- Hoca Şerefeddin Semerkandî: s. 281/243.
- Hudâvendigâr hazretleri: s. 107/7.
- Hür kişilerin uluları: s. 638/29.
- Hüsameddin Debbâğ-i Mevlevî: s. 349/372⁵⁴
- İbnü'l-Arabî: s. 61/2.
- İbtidânâme: s. 517/95⁵⁵
- İffet sahibi örtülü hanımlar: s. 364/413.
- İhvânü's-sefâ (temiz kardeşler): s. 303/285.
- İleri gelen anlatıcılardan ve yalan söylemek olasılığı olmayan sözüne güvenilir kişilerden: s. 234/159.
- İnsanların uluları: s. 442/562.
- İyi ad bırakma haremının mahremi olan saygıdeğer ulu dostlar: s. 555/1.
- İyiliği çok seven arkadaşların uluları: s. 542/24.
- Kalbi temiz kardeşler ve vefalı dostlar: s. 105/3.

⁵² 79/15, 84/23, 86/28, 87/30, 87/31, 90/36, 93/45, 96/53, 99/57, 105/2, 105/3, 106/6, 109/12, 110/17, 112/22, 117/2, 119/5, 122/7, 125/10, 128/14, 130/16, 131/17, 134/18, 135/21, 146/37, 149/40, 152/45, 154/48, 158/52, 160/54, 161/55, 163/57, 173/75, 175/78, 179/85, 183/89, 186/94, 190/96, 192/98, 192/99, 194/100, 196/103, 201/112, 204/116, 205/117, 207/119, 208/122, 210/123, 220/142, 226/152, 234/159, 237/164, 240/167, 242/170, 243/171, 243/172, 250/184, 253/189, 258/199, 259/200, 261/204, 263/205, 264/208, 271/220, 274/227, 277/236, 279/240, 281/242, 283/246, 288/255, 289/257, 291/262, 298/275, 308/296, 313/299, 315/302, 320/312, 326/319, 345/367, 346/369, 348/371, 369/428, 371/431, 375/437, 378/446, 379/447, 386/458, 394/476, 423/523, 426/528, 428/536, 432/541, 433/543, 438/552, 455/586, 459/592, 463, 488/48, 491/52, 517/95, 532/4, 532/5, 535/7, 536/8, 537/13, 538/16, 540/17, 542/23, 542/24, 545/30, 561/7, 568/15, 570/17, 572/19, 575/21, 587/4, 592/11, 593/12, 598/21, 601/24, 605/28, 606/29, 624/18, 625/19, 628/21, 630/22, 633/24, 633/25, 634/26, 638/29, 639/30, 640/31, 642/32, 643/33, 644/34, 647/35, 648/36, 649/37, 651/38, 653/41, 655/42, 656/43, 657/45, 657/46, 658/47, 659/48, 661/50, 662/51, 663/52, 664/53, 668/60, 668/61, 669/63, 671/66, 672/68, 674/69, 674/70, 676/73, 678/75, 679/76, 680/78, 682/80, 684/82, 687/86, 688/87, 690/90, 691/91, 692/92, 693/93, 697/97, 698/98, 698/99, 699/101, 707/2, 710/4, 711/5, 714/7, 715/8, 716/9.

⁵³ 216/134, 216/135, 237/164, 317/304, 565/12.

⁵⁴ 400/489.

⁵⁵ 599/21.

Kardeşlerin hayırlıları: s. 564/11.

Kardeşlerin uluları: s. 698/99.

Kayserili Şerefeddin: s. 190/96.

Kemâl Horsâf'ın babası Nureddin: s. 279/240⁵⁶

Kemâleddin Kâbî: s. 186/94,

Kemâleddin Tebrizî el-Hâdim: s. 349/373⁵⁷

Kerem sahibi arkadaşlar: s. 453/581.

Kerim arkadaşlar: s. 599/22⁵⁸

Kerîme Hatun: s. 672/67.

Kira Hatun: s. 130/15⁵⁹

Kirake Hatun: s. 335/340⁶⁰

Konyalı Hoşlika: s. 676/73.

Kordi oğlu Mevlânâ İmâmeddin ve Şeyh Hüsameddin Bey: s. 646/34.

Kur'ân-ı Kerîm:⁶¹

⁵⁶ 280/241.

⁵⁷ 350/374, 350/375.

⁵⁸ 721/1.

⁵⁹ 201/111, 243/171.

⁶⁰ 617/8.

⁶¹ -Âi-i İmrân (3): 3-4 (s. 59/1), 31 (s. 60/1), 13 (s. 689/87).

-Tîn (95): 4 (s. 60/1).

-Müzzemmil (73): 19 (s. 61/2), 73 (s. 478/21).

-A'râf (7): 43 (s. 62/3), 143 (s. 419/519), 23 (s. 693/92).

-Bakara (2): 196 (s. 62/3), 222 (s. 90/35), 269 (s. 110/269), 11-12 (s. 226/151), 7 (s. 562/8), 105 (s. 569/15), 156 (s. 579/25), 255 (s. 632/23, 713/5), 32 (s. 647/35), 247 (s. 718/11).

-Râ'd (13): 29 (s. 77/13), 36 (s. 704/101).

-En'âm (6): 45 (s. 78/14).

-Kamer (54): 55 (s. 85/24, 548/31).

-Nisâ (4): 69 (s. 85/24), 128 (s. 374/434), 145 (s. 500/66).

-Kasas (28): 15 (s. 87/30).

-Münâfikun (63): 8 (s. 143/32).

-Zümer (39): 10 (s. 158/51).

-Furkan (25): 70 (s. 161/54, 383/452).

-Necm (53): 17 (s. 230/154), 39 (s. 638/28).

-Hac (22): 26 (s. 248/177).

-Yûsuf (12): 76 (s. 300/278).

-Haşr (59): 21 (s. 338/347).

-Mü'minûn (23): 110 (s. 347/369).

-Tâhâ (20): 47 (s. 348/370).

-Müddessir (74): 6-7 (s. 361/406).

-Nahl (16): 114 (s. 366/417).

-Şûrâ (42): 40 (s. 374/434).

-Abese (80): 42 (s. 403/493).

-İsrâ (17): 81 (s. 408/504).

-Secde (32): 17 (s. 414/515).

-Enfâl (8): 37 (s. 424/525).

-En'am (6): 96 (s. 425/526).

Kutbeddin Şîrâzî: s. 346/369.

Kutsal medrese arkadaşları: s. 607/30.

Ma'arif: s. 70/5.

Mahrem dostlar: s. 373/433⁶²

Makbul dostlar: s. 210/123.

Malatyalı Mevlânâ Selâhaddin: s. 220/141⁶³

Malatyalı Mevlânâ Şemseddin: s. 135/21⁶⁴

Medrese arkadaşları: s. 573/20.

Mesnevî şerhi: s. 87/30⁶⁵

Mesnevî: s. 82/21⁶⁶

Mesnevihan Sirâceddin: s. 175/78⁶⁷

Mesnevihan Şeyh Sâdeddin Veledî: s. 593/12.

Mevlânâ İhtiyâreddin Fakih: s. 355/393.

Mevlânâ İhtiyâreddin İmâm: s. 319/308⁶⁸

-Yâsin (36): 38 (s. 425/526), 83 (s. 703/101), 65 (s. 714/6).

-Fussilet (41): 12 (s. 425/526), 30 (s. 504/69).

-Fâtır (35): 24 (s. 425/526), 39 (s. 516/91).

-Teğâbün (64): 2 (s. 426/527), 9 (s. 484/38).

-Sâffât (37): 102 (s. 448/576).

-Nûr (24): 38 (s. 493/54).

-Feth (48): 1 (s. 502/67).

-Yûnus (10): 62 (s. 548/31).

-Enbiyâ (21): 69 (s. 548/31).

-İbrahim (14): 36 (s. 580/27).

-Kalem (68): 51 (s. 600/23).

-Vâkıa (56): 76 (s. 638/28).

-Kehf (18): 18 (s. 659/47).

-Fecr (89): 28 (s. 703/101).

⁶² 550/33.

⁶³ 303/287, 306/292, 388/463, 389/464, 390/466, 621/15.

⁶⁴ 138/27, 140/29, 151/42, 163/57, 171/73, 220/141, 303/287, 345/366, 369/428, 435/545.

⁶⁵ 109/12.

⁶⁶ 92/42, 96/49, 96/51, 99/55, 104/1, 112/20, 113/24, 118/3, 119/4, 132/17, 137/22, 138/27, 143/32, 144/32, 144/33, 145/34, 147/37, 150/40, 151/41, 155/48, 160/52, 238/164, 241/168, 248/177, 256/194, 256/195, 257/196, 265/210, 276/229, 281/241, 282/243, 296/273, 297/273, 300/278, 303/287, 305/291, 306/291, 307/293, 322/313, 328/323, 330/328, 331/329, 332/329, 347/369, 354/384, 358/398, 359/402, 361/407, 362/407, 362/408, 364/413, 367/421, 367/422, 369/426, 376/438, 377/442, 378/444, 383/452, 392/467, 392/468, 398/484, 401/489, 401/490, 402/491, 404/494, 406/500, 407/501, 409/504, 409/505, 410/507, 410/508, 413/514, 425/527, 428/533, 433/542, 434/543, 441/557, 441/558, 444/567, 475/11, 486/42, 488/44, 491/52, 492/52, 494/56, 502/67, 503/69, 511/79, 515/91, 523/105, 536/10, 536/11, 539/16, 545/29, 557/3, 558/3, 562/8, 563/8, 564/9, 564/10, 570/16, 572/19, 573/19, 573/19, 574/20, 576/22, 577/22, 577/24, 579/25, 580/26, 580/28, 581/28, 587/4, 589/6, 591/10, 593/12, 598/19, 600/23, 601/23, 607/30, 615/4, 618/9, 620/12, 622/15, 624/17, 631/23, 632/23, 633/24, 638/28, 638/29, 639/30, 640/31, 641/31, 643/32, 643/33, 644/33, 647/35, 648/35, 649/36, 650/37, 651/38, 658/46, 659/47, 665/54, 674/70, 675/71, 676/72, 683/80, 684/82, 685/83, 687/86, 693/92, 696/95, 703/101, 707/1, 710/4, 711/4, 714/6, 716/8.

⁶⁷ 176/79, 176/80, 215/132, 249/183, 445/569, 454/584, 555/2, 560/4, 564/10, 568/15, 569/16, 588/6, 616/6, 618/9, 648/36.

⁶⁸ 440/556, 447/576.

Mevlânâ Fahreddin Dîvdest: s. 377/442⁶⁹

Mevlânâ Fahreddin Edîb: s. 255/192.

Mevlânâ hazretlerinin yakınları: s. 325/318.

Mevlânâ Hüsameddin İskender, Cemâleddin Kamerî, Sirâceddin Tatarî ve İmam İhtiyâreddin Ömerî gibi akıllı bilginler ve arkadaşların ileri gelenleri: s. 585/1.

Mevlânâ Mecdeddin Çağa el-Kırşehirî: s. 322/314.

Mevlânâ Nureddin Tîzbazarî: s. 231/156.

Mevlânâ Selâhaddin Edîb: s. 630/22⁷⁰

Mevlânâ Şemseddin Mardinî: s. 207/119⁷¹

Mevlânâ Şemseddin Tebrizî: s. 277/235⁷²

Mevlânâ: s. 200/109⁷³

Mevlânâ'nın ilk zuhurunda ona mürit olan ve daima garip belirtiler ve gayba ait işaretler gören hasları: s. 596/18.

Mevlânâ'nın kerem Kâbe[']sine hizmet eden haremının mahremleri: s. 589/7.

Mevlânâ'nın sohbetinde bulunan pirlere ve hizmet eden dostlar: s. 154/48.

Mevlânâ'nın sohbetinde bulunan ve yakınlarından olanlar: s. 537/12.

Mevlânâ'nın sohbetinde bulunanlar ve onunla birlikte Tanrı'ya ibadet eden arkadaşlar: s. 201/112.

Mevlânâ'nın sohbetinde ve hizmetinde bulunan dostlar: s. 183/89.

Mevlânâ'nın yakınlarından olan arkadaşların azizleri: s. 439/555.

Muhammed el-Yemânî: s. 416/518.

Muhammed Sekurcî: s. 288/255.

Müderresin Oğlu Bedreddin Çelebi: s. 318/306⁷⁴

Müderresin Oğlu Çelebi Şemseddin: s. 211/125⁷⁵

Müderresin oğlu: s. 340/354.

Müderresin oğulları: s. 368/424⁷⁶

Müritler: s. 245/174.

Müritlerin fazılları: s. 247/176.

Nakiboğlu Mevlânâ Tâceddin: s. 617/7.

Nakledilir: s. 77/19⁷⁷

⁶⁹ 397/483, 409/505, 435/544, 459/592, 601/24, 604/26.

⁷⁰ 699/100.

⁷¹ 208/120, 249/181, 285/249, 285/250.

⁷² 483/38, 513/87, 523/106.

⁷³ 242/169, 300/279, 332/331, 340/355, 357/398.

⁷⁴ 411/512.

⁷⁵ 212/127, 213/128, 221/143, 318/306, 319/310, 320/311, 336/341, 339/350, 426/530, 435/544, 482/34, 616/6.

⁷⁶ 438/550.

Nakledilmiştir: s. 73/7⁷⁸

Naklettiklerine göre: s. 463/597.

Naklolunur: s. 88/32⁷⁹

Nazar sahipleri ve kendilerinden ibret alınacak kardeşler: s. 259/200.

O hazretin yetiştirdiği bağı asmasının salkımlarından olan kerem sahibi arkadaşlar: s. 689/88.

O ulu kişi: s. 320/311.

Ona sürekli olarak gelen ve hizmetini yapan kişiler: s. 335/339.

Onun harîminin mahremi olan eski dostlar: s. 579/26.

Özgürlerin (ahrâr) ileri gelenleri: s. 691/91.

Polad Bey: s. 651/38⁸⁰

Rivayet ederler: s. 79/17⁸¹

Rivayet edildiğine göre: s. 203/13.

Rivayet edilmiştir: s. 438/551.

Rivayet ettiler: s. 317/305⁸²

Rivayet olunmuştur: s. 333/333.

Rivayet olunur: s. 90/37⁸³

Sâhib İsfahanî: s. 113/23.

Sâhib Şemseddin: s. 113/24.

Sa'îd-i Şehîd Kadı Necmeddin Taştî: s. 454/582.

Seçkin hür insanlar ve yakîn yolunun yardımcıları: s. 590/10.

Seçkin, gözde ve tertemiz inanç nurlarıyla aydınlanmış has dostlar: s. 323/315.

⁷⁷ 83/22, 84/24, 86/29, 96/51, 96/52, 96/53, 105/2, 112/22, 142/32, 295/271, 296/272, 296/273, 297/274, 301/281, 476/16.

⁷⁸ 77/14, 79/16, 89/35, 91/39, 93/45, 94/46, 99/54, 99/56, 106/4, 109/13, 119/4, 121/6, 123/9, 126/11, 126/12, 128/14, 134/18, 137/23, 138/24, 138/26, 139/28, 141/30, 142/31, 144/33, 145/34, 145/35, 148/39, 149/40, 151/43, 153/46, 154/47, 156/49, 157/50, 158/52, 160/53, 164/58, 164/59, 170/69, 171/72, 171/73, 172/74, 174/77, 182/88, 185/93, 195/101, 195/102, 203/113, 203/114, 204/115, 205/117, 212/126, 214/129, 218/138, 225/150, 233/158, 235/163, 238/165, 247/175, 248/179, 249/182, 250/184, 253/190, 255/193, 256/194, 256/195, 258/198, 261/202, 263/206, 276/229, 278/237, 279/239, 284/248, 286/251, 287/252, 287/254, 288/255, 289/256, 290/259, 290/260, 292/264, 293/265, 294/269, 299/277, 307/293, 311/297, 315/301, 317/303, 327/320, 327/321, 331/329, 336/342, 340/351, 341/356, 346/368, 352/380, 354/384, 354/385, 356/395, 365/417, 366/418, 366/420, 371/430, 372/432, 373/434, 374/436, 375/437, 376/440, 380/448, 382/450, 383/452, 385/457, 387/460, 391/467, 392/471, 393/472, 393/473, 395/478, 398/486, 406/500, 423/523, 424/526, 427/532, 428/534, 429/537, 431/540, 436/547, 437/548, 437/549, 440/557, 442/561, 444/567, 445/570, 451/578, 456/588, 460/593, 469/1, 469/2, 471/5, 473/9, 475/14, 477/18, 478/21, 479/22, 480/26, 480/27, 480/28, 487/43, 488/46, 488/47, 494/57, 507/73, 514/90, 516/92, 517/92, 518/97, 518/98, 518/99, 519/100, 520/103, 523/108, 524/109, 535/6, 535/7, 538/14, 538/15, 540/17, 540/18, 543/26, 545/30, 549/32, 561/7, 568/14, 571/18, 575/21, 578/25, 580/27, 586/3, 588/5, 589/8, 608/31, 609/34, 615/5, 628/21, 631/23, 633/24, 637/28, 657/46, 666/55, 666/56, 669/62, 670/64, 671/65, 674/69, 680/77, 683/81, 685/83, 686/84, 695/95, 715/8.

⁷⁹ 290/258, 291/261, 291/263, 299/278, 457/589, 470/4, 647/35, 666/58, 668/61, 684/82.

⁸⁰ 652/39, 652/40.

⁸¹ 99/57, 106/5, 122/8, 627/20.

⁸² 362/408.

⁸³ 91/41, 100/59, 200/110.

Seyyid Burhaneddin Tirmizi: s. 99/55⁸⁴

Seyyid Burhaneddin Tirmizi'nin Hizmetçi[si]: s. 110/17.

Sırları saklayanlar, haberleri derleyenler: s. 379/447.

Sırların eminleri: s. 487/44.

Sohbet dostlarından ve yakın akranlardan: s.428/535.

Sordular: s. 505/71.

Soylu kişiler Kâbe'sinin ihramına bürünmüş ve onun sırdaşı olan dostlar: s. 146/37.

Soyu sopu temiz ve soylu arkadaşlar: s. 581/29.

Sözlerine değer verilir ve güvenilir dostlar: s. 192/98.

Sözlerine güvenilir anlatıcılar: s. 177/84.

Sözlerine güvenilir rivayet edenler: s. 84/23.

Sultan Veled: s. 88/33⁸⁵

Şemseddin Cüveynî (Huyî): s. 500/66.

Şeref Hatun: s. 659/48.

Şeyh Bahâeddin Bahrî: s. 192/99⁸⁶

Şeyh Bedreddin Neccâr-ı Mevlevî: s. 229/153.

Şeyh Bedreddin Yavaş-i Nakkaş el-Mevlevî: s. 117/2⁸⁷

Şeyh Begi: s. 693/93.

Şeyh Emîre Bey-i Abgermî: s. 656/43⁸⁸

Şeyh İzzeddin Köse: s. 276/230.

Şeyh Kerîmeddin Kal'a: s. 661/50.

Şeyh Mahmud Azab: s. 235/161.

Şeyh Mahmud Neccâr: s. 169/63⁸⁹

Şeyh Mahmud Sâhibkiran: s. 87/30⁹⁰

Şeyh Mevla'l-Kâbî: s. 258/199.

Şeyh Muhammed Hadim: s. 199/108.

Şeyh Muhammed: s. 576/22.

⁸⁴ 110/16, 118/3.

⁸⁵ 95/47, 95/48, 95/49, 96/50, 112/20, 112/21, 152/44, 177/83, 223/148, 264/209, 265/210, 265/211, 266/212, 266/213, 266/214, 267/215, 268/216, 269/217, 269/218, 270/219, 271/220, 271/221, 272/222, 272/223, 273/224, 273/225, 273/226, 274/226, 274/227, 275/228, 276/232, 318/307, 378/445, 382/451, 385/455, 385/456, 426/528, 426/529, 454/583, 483/37, 484/39, 486/42, 488/47, 488/48, 492/54, 512/81, 512/82, 512/83, 513/85, 513/86, 514/91, 517/94, 531/2, 536/8, 536/9, 536/10, 537/13, 560/5, 570/17, 588/5, 594/13, 594/14, 596/17, 597/19, 598/20, 608/32, 613/2, 619/11, 620/13, 620/14.

⁸⁶ 208/121, 214/130, 214/131, 230/154, 295/270, 359/403, 368/423, 380/448, 455/585.

⁸⁷ 194/100, 230/155.

⁸⁸ 656/44.

⁸⁹ 169/64, 252/188, 253/189, 283/247, 332/330, 357/396, 461/595.

⁹⁰ 136/22, 211/124, 243/172, 313/299, 342/360, 396/482, 430/538, 431/539, 490/50.

- Şeyh Selâhaddin'in kızı Fâtıma Hatun: s. 110/15⁹¹
Şeyh Sinâneddin Neccâr: s. 184/91⁹²
Şücâeddin İnanç Bey: s. 639/30.
Tâceddin Horos el-Müderriş: s. 402/492.
Talihli arkadaşlar: s. 189/95.
Tanrı katında çok kabul edilen ulu dostlarımızdan bazıları: s. 402/493.
Tanrıdan korkan dostlar: s. 198/106.
Tanrı'nın gizli velilerinden bir aziz: s. 261/203.
Tarih haberlerini bildirenlerin en hayırlıları: s. 103/1.
Tarihçiler ve vakanüvisler: s. 67/1.
Tarihçiler: s. 605/27.
Tarikat sırlarından haberdar olanlar ve hakikat pirleri: s. 481/30.
Tarikatın hakikat arayıcıları ve hakikat ehli: s. 219/140.
Temiz kardeşlerin (ihvânü's-sefâ) ileri gelenleri: s. 688/87.
Tesnim şarabının mestleri olan eski dostlar: s. 480/29.
Tokat'ta itibarlı bir sûfi: s. 665/54.
Ulu arkadaşlar ve kerem sahibi halifeler: s. 538/16.
Ulu arkadaşlar: s. 119/5⁹³
Ulu arkadaşların bilginleri: s. 322/313.
Ulu dostlar ve şanlı hür soylu kişiler: s. 572/19.
Ulu dostlar: s. 106/6⁹⁴
Ulu halifeler: s. 493/55.
Ulu müritlerden bir aziz: s. 411/511.
Ulular: s. 414/516⁹⁵
Yakın dostlar ve terbiyeli tarikat kardeşleri: s. 358/400.
Yakın sohbet arkadaşları: s. 521/105.
Yakîn hazinesinin eminleri olan emin dostlar: s. 598/21.
Yüce ve candan dostlar: s. 370/429.
Yüreği aydın bir aziz: s. 91/42.
Zarif arkadaşlar ve yakın dostlar: s. 697/97.
Zeyneddin Râzî: s. 207/119.

⁹¹ 324/317, 371/431.

⁹² 184/91-A.

⁹³ 131/17, 168/62, 289/257, 298/275, 300/280, 313/298, 324/316, 337/346, 341/358, 342/359, 343/363, 364/414, 378/446, 386/458, 394/477, 427/531, 472/8, 511/79, 568/13, 619/10, 620/12.

⁹⁴ 367/421, 511/80, 562/8.

⁹⁵ 438/552.

1.3. *Velâyetnâme*'nin Kaynakları

Anlatılır: s. 90⁹⁶

Anlatırlar: s. 166⁹⁷

Başkaları da şöyle anlatırlar: s. 434.

Eserlerde nakledildiğine göre: s. 386.

Farsça men[â]kıb: s. 94.

Gerçek rivayet budur: s. 134⁹⁸

Haber verenler ve nakledenler açıkça bildirirler: s. 209.

Hâcim Sultan: s. 577.

Hz. İmam Aliyyü'n-Nâk[î]: s. 109.

Kur'ân-ı Kerîm:⁹⁹

Nakildir: s. 97¹⁰⁰

Naklederler: s. 85¹⁰¹

Orada hazır bulunan erenler şöyle riv[â]yet ederler: s. 349.

Râviler anlatırlar: s. 77¹⁰²

Râvilerden şöyle nakledilir: s. 62¹⁰³

Rivayet bu şekildedir: s. 262.

Rivayet ederler: s. 78¹⁰⁴

Rivayet edilmiştir: s. 82.

Rivayet şöyledir: s. 294.

Rivayete göre: s. 589.

Sarı: s. 494.

Görüldüğü üzere *Sipehsâlâr Risâlesi*'nde anlatıcı yazarın en çok kullandığı kaynaklar "*Mevlânâ, Hudâvendigâr, Kur'ân-ı Kerîm, Hadis, Mesnevî, nakledilir, Sultan Veled, Sipehsâlâr vb.*"dir. *Menâkıbü'l-Ârifîn*'de en fazla tekrar eden kaynaklar ise "*arkadaşların uluları, derler, Eflâkî, hikâye, Kur'ân-ı Kerîm, Mesnevî, nakledilir, nakledilmiştir,*

⁹⁶ 242, 250, 257, 261, 278.

⁹⁷ 169, 170, 174, 185, 230, 274, 366, 545, 577, 606.

⁹⁸ 641.

⁹⁹ -Â-i İmrân (3): 8 (s. 74), 185 (s. 645).

-Talâk (65): 12 (s. 110).

-İnsân (76): 1 (s. 121).

-Bakara (2): 156 (s. 366).

-Furkân (25): 58 (s. 621), 58 (s. 622).

¹⁰⁰ 270.

¹⁰¹ 193, 198, 201, 225, 334.

¹⁰² 157, 165, 186, 258, 261, 265, 266, 282, 290, 298, 301, 309, 322, 338, 342, 350, 362, 373, 377, 385, 401, 402, 406, 414, 421, 422, 426, 437, 445, 470, 478, 481, 486, 493, 509, 514, 526, 529, 554.

¹⁰³ 465.

¹⁰⁴ 86, 225, 286, 338, 517, 522.

Sultan Veled, ulu arkadaşlar vb."dir. *Velâyetnâme*'de ise "*râviler anlatırlar, anlatırlar, anlatılır, Kur'ân-ı Kerîm, rivâyet ederler, naklederler vb.*"dir. *Sipehsâlâr Risâlesi*'nin birinci dereceden bir kaynak olması dikkatleri çekmektedir. *Menâkıbü'l-Ârifîn* ve *Velâyetnâme* ise daha çok nakiller ve rivâyetler üzerinde şekillenmiştir. Özellikle *Velâyetnâme*, kaynakları bağlamında değerlendirildiğinde hemen hemen tamamen nakiller ve rivâyetler üzerine kuruludur. Dolayısıyla *Menâkıbü'l-Ârifîn* ve *Velâyetnâme*'nin, kaynakları bağlamında güvenilir metinler oldukları söylenemez.

Kaynak menâkıbnâmelerde birçok yanlışın, çelişkinin, abartının (Eflâkî 2006: 11). gayriahlâkî ve gayriislâmî unsurun yer aldığı da bilinmektedir. Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî; bu eserlerde Allah'ın âyetleri ile çelişen, Allah ile eş değer hatta yer yer ondan daha kutsal, peygamberlerden daha iyi bir vizyona sahip, bohem bir hayat yaşayan bir görünüm arz etmektedirler (Açıkgöz 2015). Tabi, bu eserlerden hareketle Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî'nin eleştirilmesi şu an için ilmî bir bakış açısı değildir. Çünkü onların bu metinlerden haberdar oldukları söylenemez. Yine, bu metinlerden hareketle "Mevlevî" ve "Bektaşî" çevrelerinin eleştirilmesi de şu an için doğru değildir. Zira özellikle 19 ve 20. yy'da "Wellington House", "Masterman Bürosu" gibi büroların akademik oryantalizm bağlamında tüm dünyada yarattıkları tahribat, tahrifat görmezden gelinmemelidir, gelinemez. Şu çok açıktır ki her millet atalarının geçmişteki başarılarıyla iftihar eder. İnsanlar, sadece kendi tecrübelerinden değil kendilerinden önceki insanların da tecrübelerinden istifade ederler. Bu durum, atalarının yazıp bıraktığı tarihî kaynaklar vasıtasıyla mümkün olur. Eski tecrübeler, bugüne ve yarına ışık tutar (Kütükoğlu 2014: 4). Fakat kaynak menâkıbnâmelere bakıldığında iftihar edilebilecek pek bir durum söz konusu değildir. Aksine bugün, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî, *Menâkıbü'l-Ârifîn* ve *Velâyetnâme* üzerinden çeşitli spekülasyonlara maruz kalmaktadır.

Oryantalistlerin, Anadolu ve Balkanların Türkleşmesinde, İslâmlaşmasında ciddî anlamda etkileri olan tekke kültürüne veya dervişlere karşı bir hıncı vardır (Coşkun 2011: 162). Bilindiği üzere özellikle 19. yy, İslâm dünyası için bir milattır. Bu yüzyılda İslâm milletlerinin; dini, tarihi, dili, edebiyatı, kültürü, folkloru vs. hakkında mühim çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük bir bölümünü Batılı oryantalistlerin (müsteşrikler) yapmış olması dikkatleri çekmektedir. Araştırmaların önemli bir kısmını ise Şark (Doğu) araştırmalarının teşkil etmesi bir hayli önemlidir. İngiltere hükümeti Hindistan ve Tibet hakkında; Rusya, Moğolistan ve Türkistan hakkında; Fransa hükümeti, Çin, Hindistan ve Kuzey Afrika hakkında; Alman ilim adamları ise Arabistan başta olmak üzere bütün İslâm âlemi hakkında birçok araştırma yapmışlardır. Akademiler, keşif ve seyahat heyetleri, özel komisyonlar, Doğu dilleri okulları ilmî dergiler düzenlenmiş, kurulmuş ve maddî olarak büyük fedakârlıklar yapılmıştır. Folklor uzmanlarından Van Gennep, bu araştırmaların o dönemde kazandığı genişlik ve öneme iki sebep gösterir: Birincisi, milliyetperverliğin ilerlemesi ve millî âlimlerin bu tarz çalışmalara hayatlarını adanması; ikincisi ise sömürgecilik siyasetinin büyük bir önem kazanması ve bu doğrultuda her hükümetin ele geçirdiği sömürleri hakkıyla öğrenmek ve ona göre bir idare şekli uygulamak için birçok âlimi bu çalışmalar için memur etmeleridir. Fuat Köprülü bu ikisine, ekonomik faaliyetlerin akıllara hayret verici derecede artması sonucu bu ürünlere bir

çıkış noktası aramak ihtiyacını eklemektedir. Sömürge düşüncesinde ekonomik gelişme, siyasî gelişme ile birlikte olur. Fuat Köprülü, Doğu bilimleri araştırmalarının ekonomik hadiselerle ilgisini anlayabilmek için Avrupa'da yayımlanan en önemli İslâm mecmuasının "Hamburg Ticaret Odası"nın yardımı ile çıkarılması üzerinde tefekkür edilmesinin gerekliliği üzerinde durarak Batı'daki şarkiyat araştırmalarının zeminine dikkat çekmiştir. Konu ile ilgili olarak Köprülü'nün şu sözleri de dikkatleri çekmektedir: Yabancı güçler, az çok medeni, kuvvetli bir hükümet ve yeni bir sömürge elde ettiği zaman orada nasıl bir idare şekli oluşturacağını kararlaştırmak için derhal âlimlerin, araştırmacıların yardımına müracaat etmişlerdir. Bu âlimler, araştırmacılar ise bir taraftan yazılı vesikaları zapt ve kayıt ile beraber diğer taraftan da o memleketin her tarafını yorulmaz bir metanetle gezmişler, halk arasında uzun bir süre yaşamışlar ve sonunda o milletlerin tarihini, âdetlerini, ahlâkını, hukukunu, dilini, şarkılarını, masallarını toplayıp birleştirmişlerdir. Rus hükümetinin, çeşitli yerlerde "Türkiyat" müesseseleri ortaya çıkararak Türk milliyetini, Türk tarihini, Türk dilini ve edebiyatını araştırmaya çalışması ve bunun için her sene binlerce lirayı feda etmesi acaba ne içindir? Çar hükümetinin, Türk milliyetini canlandırmak amacıyla çalışmadığı çok açıktır. Onun maksadı, Türklüğü tamamıyla ve iyi derecede anlayarak çeşitli vasıtalarla onu parçalamak, Türklüğün ilerlemesini yasaklayan sebepleri anlayarak onları her şekilde devam ettirmek kısacası vereceği zehri hastanın bünyesine göre en etkili şekilde seçmek içindir. Bir memleketi, milleti bilmeden orada hükümet sürmek, orası için kanunlar yapmak, idarî ve içtimaî müesseseler ortaya koymak mümkün değildir (Komisyon 2013: 144). *"Oryantalizm, Şark ile uğraşan toplu müessesedir; yani Şark hakkında hükümlerde bulunur, Şark hakkındaki kanaatleri onayından geçirir, Şark'ı tasvir eder, tedris eder, iskan eder, yönetir; kısacası 'Doğu'ya h[â]kim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için' Batı'nın bulduğu bir yoldur."* (Bulut 2003: 116-118). *"Zihinleri şekillendirmek için doğruları çarpıtarak veya uydurma belgelere dayanarak eser yazma faaliyetleri 19. ve 20. asırda hız kazanmıştır. Hatta bu faaliyetler için bürolar kurulmuştur. Bunların gizlenemeyenlerinden birisi Wellington Evidir."* (Coşkun 2009: 193). Wellington Evi'nin 1915'te yayımladığı bir raporda "17 ayrı dilde" yazılmış 2,5 milyon nüsha kitap, broşür ve diğer yazılı propaganda malzemesi listelenmiştir. Bir yıl sonraki raporda verilen rakam, 7 milyondur. Eserlerde yer alan bilgilerin ferman, fetva, harita ve seyahatname gibi sahte belgelere dayanması dikkat çekicidir. Yine yazı ve belgelerin Anadolu veya başka yerlerden temin edilmesi ve masa başında tarihîleştirilmesi olayın vehametini göstermektedir. Toynbee, Lewis Namier, J. W. Headley Morley, Edwyn Bevin gibi âlimler kendilerine ulaşan uydurma bilgilerin inanılır hâle getirilmesinde danışmanlık görevi yapmışlardır (a.g.m. 2009: 194).

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî üzerinde ilk ciddî çalışmaları meşhur müsteşrikler (oryantalistler) yapmışlardır. Meselâ, Celâleddîn Rûmî'ye atfedilen *Fîhi Mâ Fîh* isimli eseri dünyaca ünlü meşhur müsteşrik Nicholson ve arkadaşları "arzular ülkesi" (Bulut 2003: 71) Hindistan'da keşfetmişlerdir. Bu eserde "Ene'l-Hak" kavramının meşrulaştırıldığı bilinmektedir. Üzerinde Nicholson'ın kırk sene çalıştığı Mevlânâ'nın en meşhur eseri *Mesnevî*'ye bile bir uydurma cilt ilave etme girişimlerinin var olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Dinî-tasavvufî Türk edebiyatına İsmail Hamî Danişmend üzerinden Rabia Hatun isimli bir kadın şairin kazandırılmak istenmesi (Coşkun 2014) ve yine Hristiyan misyonerlerin Ziya Paşa'ya rüşvet karşılığında kitap yazdırma gayretleri (Göçgün

1987: 9) de ortadadır. Bütün bunlara binaen başta Reynold Alleyne Nicholson ve Ignac Goldziher olmak üzere Louis Massignon, Clement Imbault Huart, John Kingsley Birge, Frederick William Hasluck gibi pek çok oryantalist, kanaatimizce kasıtlı olarak bir taraftan *Kur'ân-ı Kerîm*'de sevgi kavramının eksik kaldığını, Kur'ân'ın Allah'ının bir korku Allah'ı olduğunu (Öztürk 2003: 326; Öztürk 2014: I, 465); Hz. Muhammed'in şehvet düşkün, sihirbaz, sahtekâr, ikiyüzlü ve cinsel hürriyet ilân eden bir peygamber olduğunu (Bulut 2007: 429); Hz. Muhammed'in dininin yeni bir din olmayıp Hristiyanlığın sapık bir kolu olduğunu (Kavaklı 2016: 11); hadisin Hz. Muhammed ve ashâbı zamanından bu yana bize ulaşan kutsal bir metin olmadığını, nesilden nesle aktarılan ve tedricen oluşmuş, Peygambere atfedilen sözler manzumesi olduğunu (Kavaklı 2016: 17) iddia ederken Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Hâcî Bektaş Velî, Hallâc Mansûr, İbnü'l-Arabî'ye ve onlara atfedilen eserlere gösterdikleri hürmet nasıl izah edilmelidir? Meselâ Avrupa dışına çıkmadığı kaynaklarda zikredilen bir taraftan da İslâmiyet'e ve Müslümanlara karşı derin bir ilgisi söz konusu olan (Güleç 2006: 227) daha önce de belirtildiği gibi *Mesnevî* üzerinde kırk sene çalışan Nicholson'ın (Şimşekler 2012: 18) Hz. Peygamber'e karşı düşünceleri şu şekildedir: "*Kur'an'ı okuyan Avrupalıların Peygamberin önemli sorunları ele alırken gösterdiği tereddüt ve tutarsızlıktan hayrete düşmemeleri imkânsızdır.*" (Nicholson 2014: 27). Fakat İstanbul'da yirmi yıl kalan ve bu esnada Arapça, Farsça ve Türkçeyi öğrenen, *Menâkıbü'l-Ârifin*'i Fransızcaya tercüme eden [Fuat Köprülü, bu tercümeyi kusurlu bularak tercümenin ihtiyatla kullanılması gerektiğini belirtmiştir.], Fransa eğitim bakanlığından sağladığı yardımlarla 1891 yılında Konya'ya bir gezi yaparak çeşitli araştırmalar yapan (Eyice 1998: 264) Clement Huart; birçok gayriislâmî unsurun yer aldığı *Menâkıbü'l-Ârifin*'i "fevkalâde önemli ve değerli" anlamına gelen "Altın Kitap" benzetmesiyle değerlendirmiştir. Müsteşriklerin İslâm dinine, *Kur'ân-ı Kerîm*'e, Hz. Muhammed'e ve bu dinamiklerden hareketle teşekkül eden tasavvufa, mutasavvıflara bakışları bu doğrultudadır. Menâkıbnâmelerde yer alan zihniyet, müsteşriklere işaret etmektedir.

SONUÇ

Sipehsâlâr Risâlesi'nde en çok yer alan kaynaklar "*Mevlânâ, Hudâvendigâr, Kur'ân-ı Kerîm, Mesnevî*"dir. Bu durum, eserin yazarı olarak kabul edilen Sipehsâlâr'ın, Mevlânâ'nın çağdaşı olmasıyla ve kendisinin de belirttiği üzere ona kırk yıl hizmet etmesiyle izah edilebilir. Bu eserin hacmi de dikkate alındığında mevsûkiyeti söz konusu olabilir. Fakat *Menâkıbü'l-Ârifin*'de "*hikâye, nakledilmiştir, derler*" ve *Velâyetnâme*'de ise "*anlatırlar, râviler anlatırlar, anlatılır, naklederler*" gibi ifadelerin çokça yer alması dikkate alındığında ve bunun yanında hüviyetleri, hakikatleri tam anlamıyla belli olmayan kaynak anlatıcılar/yazarlar da göz önünde bulundurulduğunda bu metinlerin mevsûkiyetlerinin söz konusu olmadığı söylenebilir. Bu durumu, "*menâkıbnâme geleneği bu şekildedir*" gibi kolaycı yorumlarla izah etmek mümkün değildir. Zira, Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî hakkında en ayrıntılı bilgilerin bu metinlerde yer aldığı, "Mevlevî" ve "Bektaşî" çevreleri içerisinde en meşhur ve muteber eserler içerisinde bu eserlerin kabul edilmeleri ve de Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî'nin, müsteşrikler tarafından 19. yy'da keşfedilen bu metinlerde yer alan bilgilerden hareketle spekülasyonlara maruz kalmaları da dikkate alınır bu metinlerin güvenilirlik ve

sahihlik problemleri söz konusudur denilebilir. Dolayısıyla kaynak menâkıbnâmeler üzerinde mürekkep, hat, kâğıt tenkidi gibi araştırmaların yanında, bütün menâkıbnâmeler bağlamında metinler arasılık minvalinde karşılaştırmalı üslûp çalışmalarının da yapılması gerekmektedir.

Kaynakça

- AÇIKGÖZ, B. F., (2015), *Mevlânâ Celâleddîn Rûmî ve Hâcî Bektaş Velî Menâkıbnâmelerinin İçerik Bakımından Analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Isparta, Süleyman Demirel Üniversitesi.
- AHMED EFLÂKÎ, (2006), *Ariflerin Menkıbeleri*, Farsçadan Çeviren: Tahsin Yazıcı, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- BULUT, Y., (2003), "Hindistan'da İngiliz Sömürgeciliği, Oryantalizm ve William Jones", *Sosyoloji Dergisi*, S. 6, ss. 71-106.
- BULUT, Y., (2007), "Oryantalizm", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, (Cilt 33, ss. 428-437).
- CARR, E. H., (1994), *Tarih Nedir*, Çeviren: Misket Gizem Gürtürk, İstanbul, İletişim Yayınları.
- COŞKUN, M., (2009), "Türk Tarih ve Edebiyat Kaynaklarının İç ve Dış Tenkidi Meselesi", *Turkish Studies*, S. 4/2, ss. 188-198.
- COŞKUN, M., (2014), "Yerli Oryantalizmin 13. Asra Ait Bir Şair Üretme Faaliyeti: Rabia Hatun Vakası", *Yağmur Dergisi*, 73, ss. 14-19.
- DURAN, H., (2007), *Velâyetnâme*, Proje Koordinatörü: Doç. Dr. Osman Eğri, Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.
- DURAN, H. vd., (2010), *Hünkâr Hacı Bektaş Velî Velâyetnâmesi*, Yayına Hazırlayanlar: Yrd. Doç. Dr. Hamiye Duran-Dursun Gümüšoğlu, Editör: Gıyasettin Aytaş, Ankara, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları.
- EYİCE, S., (1998), "HUART, Clement Imbault", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, (C. 18, ss. 264).
- FERİDÜN BİN AHMED-İ SİPEHSÂLÂR, (2011), *Mevlânâ ve Etrafındakiler (Sipehsâlâr Risalesi)*, Çeviren: Tahsin Yazıcı, İstanbul, Pinhan Yayıncılık.
- GÜLEÇ, İ., (2006), "R. A. Nicholson'un Mesnevî Tercüme ve Şerhi Üzerine", *Divân İlmî Araştırmalar*, S. 20, ss. 227-240.
- GÖÇGÜN, Ö., (1987), *Ziyâ Paşa*, İzmir, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- KAVAKLI, A., (2016), "İngiliz Oryantalist Nicholson'un Ortaya Çıkarıp Tanıttığı Tezkiretül'-evliyâ'daki Tuhaflıklar", *Eleştirel Bakış Dergisi*, S. 1, ss. 8-22.
- KORKMAZ, E., (2011), *Vilayetname (Menakıb-ı Hacı Bektaş Veli)*, İstanbul, Can Yayınları.
- KÖPRÜLÜ, O. F., (1996), "Firdevsî, Uzun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, (C. 13, ss.127-129).
- KÜTÜKOĞLU, Mübahat S., (2014), *Tarih Araştırmalarında Usûl*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- NICHOLSON, R. A., (2014), *The Mystics of Islam (İslâm Sûfîleri)*, Çev.: Kemal Işık vd., İstanbul, Büyüyenay Yay.
- OCAK, A. Y., (2000), *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, İstanbul, İletişim Yayınları.
- OCAK, A. Y., (2010), *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)*, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- ORTAYLI, İlber, (2000), "Menkıbe", *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu Efsaneler ve Gerçekler (Tartışma/Panel Bildirileri 19 Mart 1999)*, ss. 11-22.
- ÖZCAN, A., (2013), "Osmanlı Tarihçiliğine ve Tarih Kaynaklarına Genel Bir Bakış", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, ss. 271-293.
- ÖZTÜRK, Y. N., (2003), *Kur'an ve Sünnete Göre Tasavvuf*, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları.
- ÖZTÜRK, Y. N., (2014), *Kur'an Verileri Işığında Tasavvuf ve Tarikatlar (İslam Mistisizmi)*, Cilt 1, İstanbul, Yeni Boyut Yayınları.
- KOMİSYON, (2013), *Türk Edebiyatı 11. Sınıf Ders Kitabı*, Editör: Muhammet Yelten, Ankara, Saray Matbaacılık.
- ŞİMŞEKLER, N., (2009), "Sipehsâlâr, Ferîdun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, (C. 37, ss. 260).
- ŞİMŞEKLER, Nuri, (2012), "Hz. Mevlânâ'nın Batı'daki İlk Mütercimleri", *Mevlânâ'dan Mevlâ'ya Ulaşanlar: Yurtdışındaki Yabancı Mevleviler*, ss. 14-32.
- YARDIM, E. S., (1999), "Menkıbe ve Menâkıbnâmelerle İlgili Eserler İçin Açıklamalı Bir Bibliyografya Denemesi (1928-1998)", Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YAZICI, T., (1989), "Ahmed Eflâkî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, (Cilt 2, ss. 64).
- YAZICI, T., (2004), "Menâkıbü'l-Ârifin", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, (Cilt 29, ss. 114-115).
- YÖNDEMLİ, F., (2007), "Ahmed Eflâkî'nin "Menakıb-ül Arifin" Eserinin Güvenilirliği", *Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, Bölüm: 1, Konya, (ss. 29-67).
- YÖNDEMLİ, F., (2008), *Aşırı Mevlânâ Sevgisinin En Eski Kaynağı Olan Ahmed Eflâkî'nin Menakıb-ül Ârifin Eserinin Akıl ve Bilim Işığında Gözden Geçirilmesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara, (Cilt 2, ss. 771-827).

